

алысқа кету қайтпас апарға аттанумен бірдей дерлік. Бұл да біздің ұлттық құндылығымыздан, менталитетімізден хабар беретін дерек. Автордың «Қырық күн шілде» шығармасында да осы ой көрінеді. Дарханның анасының күйіне жүріп айтқан: «Бас-басыңа қаңғып кеттіңдер ғой әйтеуір. Қашаған түйедей қиянға, қиырға қарап боздайтын әдет таптыңдар, шешелерің болса қыршын кетті, мейір-шапағаттарың аз, менен де болар бәлкім?.. Ағаларың саяқ өсті, оқу-тоқуы жетерлік-ау, кісіге қайырымы жоқ, тым суық, әлденеден құр қалатындай, асып-сасқан, ашқарақ, жан-таласқан ұрпақ болды. Қит етсе, қиянға тартады, өскен орта деген бұларға жат секілді» [2,77] деген сөздері осыған дәлел. Заманына қарай адамы демекші, ауылдан қалаға қашатын ұрпақтың көбеюі қарт ананы толғандырмай қоймайды. Жазушы кейіпкерлердің сөзі арқылы оқырманына қазіргі жастардың бойында туған жеріне деген құрмет пен махаббаттың азайып бара жатқандығын ұғындыруға тырысады. Шығарманың шешімінде Ұштап кемпір де бұл ауылдан көшіп кетіп, ескі жұртта тек Өткіл шал мен баламды бір көрсем деген асылы үмітпен қалған Ұлболсын әжей қалады. Бұл көріністер әрбір оқырманның жүрегіне ауыр әсер етеді. Шығарманы оқыған оқырманның бойында «жалғыздық», «қимастық» сезімі оянып, көкейінде көп сұрақтың орын алары кәдік.

Қорытынды. Түйіндей келгенде, жазушы Болат Қанатбаев прозасындағы Жер-ананың бүйірін тесіп, аяусыз сорып байлық іздеудің соңы экологиялық зардапқа әкелетінін ескерткен. Сонымен бірге қазіргі қоғамда кеңінен тараған жалғыздық мәселесін де жеріне жеткізіп, көркем тілмен, кейіпкер тағдырымен сабақтастықта әсерлі суреттейді. Яғни, автор өз заманының кезең ауанын, өмір бағдары мен салтын белгілі бір деңгейде көркемдікпен бере білген. Осы мақсатта автор сомдаған кейіпкерлері өздерінің тазалығымен, шынайылығымен оқырмандарын сүйсіндіреді әрі сендіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Мәдібай Қ. Әдеби мұраны зерттеу: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. -215б. – кітап
- 2 Қанатбаев Б. Теңізден ескен жел. Повестер мен әңгімелер. – Алматы: Ана тілі, 2001. -272б. – кітап
- 3 Нұрмағамбетов Т. Нұрмағамбетов Т. Туған ауыл түтіні: Әңгімелер. – Алматы: Жазушы, 1989. -384б. – кітап
- 4 Мақырұлы С. Адамтану өнері. – Алматы: Арыс, 2006. -230 б. – кітап
- 5 Пірәлиева Г. Қазіргі қазақ прозасындағы психологизм мәселелері. – Алматы: Арыс, 2004. -251б. – кітап

References:

1. Mädiбай Q. Ädebi mürany zertteu: oqu quraly. –Almaty: Qazaq universiteti, 2014. -215b. – kitap
2. Qanatbaev B. Teñizden esken jel. Povester men äñgimeler. –Almaty: Ana tili, 2001. -272b. – kitap
3. Nürmağambetov T. Nürmağambetov T. Tuğan auyl tütinı: Äñgimeler. –Almaty: Jazuşy, 1989. -384b. – kitap
4. Maqyrüly S. Adamtanu öneri. –Almaty: Arys, 2006. -230 b. – kitap
5. Pirälieva G. Qazırğı qazaq prozasındağy psihologizm mäseleleri. –Almaty: Arys, 2004. -251b. – kitap

МРНТИ 17.09.91

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.67>

Асқарова Г.¹

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

ОМЕР СЕЙФЕДДИН НОВЕЛЛАЛАРЫНДАҒЫ ӨРШІЛ РУХ

Аңдатпа

Мақалада түрік реалистік новелла жанрының негізін салушы Омер Сейфеддиннің суреткерлік шеберлігімен қатар, осы шағын жанрда тудырған құнды дүниелері тақырыптық, идеялық тұрғыдан талданады. Жазушының қазақ тілінде жарық көрген “Ескекші”, “Елші”, “Басын бермеген шейт” атты

туындыларындағы түрік этносына тән өршілдік рух, қаһармандық пафосты талдап көрсете отырып, автордың оқырман бойында оятатын отаншылдық, елжандылық сезімі және беретін эмоционалды-экспрессивті әсері көрсетіледі. Өміршең туындыларымен әдебиет төрінен өзіндік орын алған О.Сейфеддин шығармаларын оқытудың өзектілігі мәселесі қарастырылады. Ел бірлігі мен бостандығы үшін отқа түсіп, өз өмірін ұлт мүддесінен артық қойған жандардың қаһармандық әрекетін дәріптеу, насихаттау арқылы автор кейінгі жас ұрпақты елжандылыққа, адалдыққа, батырлыққа тәрбиелеуді көздегені баяндалады. Бауырлас түрік халқының көрнекті жазушысы О.Сейфеддиннің гуманизмге толы туындыларының өміршеңдегі дәйектеледі.

Түйін сөздер: реалистік новелла, мотив, өршілдік рух, руханият, ұлттық идея

Askarova G.¹

¹ *Kazakh National University Al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan*

HEROIC SPIRIT IN THE STORIES OF OMER SEYFEDDIN

Abstract

The article ideologically analyzes the artistic techniques of Omer Seyfeddin, the founder of the genre of the Turkish realist novel, as well as valuable works created by him in this small genre. Analyzing the ambitious spirit and heroic pathos of the Turkish ethnos in the writer's works published in the Kazakh language “Rower”, “Ambassador”, “Martyr”, the author expresses the emotional and expressive influence of patriotism. The article considers the relevance of teaching the works of O. Seyfeddin, who occupies a special place in the literature with his colorful works. It is alleged that the author intends to educate the next generation in patriotism, honesty and heroism, glorifying and promoting the heroic deeds of those who sacrificed their lives for the unity and freedom of the country and put their lives above the interests of the nation. Eternity of humanistic works of the outstanding writer of the fraternal Turkish people O. Seyfeddin proved.

Keywords: realistic novel, motive, patriotic spirit, spirituality, national idea

Аскарова Г.¹

¹ *Казахский национальный университет им. Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан*

ГЕРОИЧЕСКИЙ ДУХ В НОВЕЛЛАХ ОМЕРА СЕЙФЕДИНА

Аннотация

В статье идеологически анализируются художественные приемы Омера Сейфеддина, основателя жанра турецкого романа-реалиста, а также ценные произведения, созданные им в этом небольшом жанре. Анализируя амбициозный дух и героический пафос турецкого этноса в произведениях писателя, изданных на казахском языке “Гребец”, “Посол”, “Мученик”, автор выражает эмоциональное и выразительное влияние патриотизма. Рассматривается вопрос актуальности преподавания произведений О.Сейфеддина, занимающего особое место в литературе своими яркими произведениями. Утверждается, что автор намерен воспитывать следующее поколение в патриотизме, честности и героизме, прославляя и пропагандируя героические поступки тех, кто пожертвовал своей жизнью ради единства и свободы страны и поставил свою жизнь выше интересов нации. Вечность гуманистических произведений выдающегося писателя братского турецкого народа О. Сейфеддина доказана.

Ключевые слова: реалистическая новелла, мотив, патриотический дух, духовность, национальная идея

Кіріспе. Омер Сейфеддин – түріктің “ұлттық әдебиет” ағымының ірі өкілдерінің бірі, көрнекті түрікшіл қаламгер. Оның қалам тартқан прозалық жанрлары: әңгімелер, хикаяттар, романдар, пьесалар, ғылыми және публицистикалық мақалалар. Қысқа ғұмыр кешкенімен артына едәуір мұра

қалдырған: 138 қысқа әңгіме, 14 аяқталмаған шығарма, 100-ден астам мақала, 6 пьеса, бірнеше роман, 75 өлең т.б. Жаңа реалистік сипаттағы түрік новелла жанрын дамытумен қатар, философиялық ой-тұжырымдарды, памфлеттік көтеріңкі әуенді, сарказмға толы сатираны да қалыптастыруға үлес қосты.

Омер Сейфеддиннің бірқатар әңгімелері қазақ тіліне аударылған. Олар “Қайырма”, “Ескекші”, “Елші” (“Қызғылт маржанды шапан”), “Құн”, “Ант”, “Басын бермеген шейіт”, т.б. әңгімелері қазақ оқырмандарының жүрегінен орын алды. Омер Сейфеддиннің әңгімелерінің барлығына ортақ идея – түрікшілдік, туған жерін қорғау, сол жолда Отан үшін шейіт болу, ұлы мақсатта ар-ожданға жоғары кою, пенделік, пендешілік істерден ада, жүрегі иманға толы, отанын шексіз сүйген ұландарын үлгі ету, сүйсіну.

Әдістеме. Түрік халқына аты мәшһүр кануни Сұлтан заманында болған оқиғаның негізімен жазылған автор Омер Сейфеддиннің “Тұтқын” (“Ескекші”) әңгімесінің негізгі идеясы – патриотизм, Отанды қорғау. Сан жылдар бойы елі үшін теңіз асып, батырлық көрсеткен, жиырма жасының өзінде аты аңызға айналып Тарық бұғазынан өткен, «пойраз» желіне қарсы жүзіп, жаугершілік пиғылдағы қаншама флоттарды жалғыз өзі талқандаған Қара Мәміш батырдың басынан өткен шынайы оқиғасына құрылған шығарманың композициясы шымыр, сюжеті тартымды. Автор сомдауындағы кейіпкердің батылдығы мен қайсарлығына, ішкі рухының мықтылығына қайран қалмау мүмкін емес. Жиырма жыл аяқ-қолына шынжыр байланып, ескекші болып жүргенде де, аузынан алласын тастамай, жүзін құбылаға бұрып, өзі ұмыта қоймаған аяттарды айтып, ым мен құпия түрінде бес уақыт намазын қаза қылмаған жанның өршілдігі, әрине бүгінгі таңдағы материалдық байлықты бірінші орынға қоятын прагматиктер үшін таңсық болатыны белгілі. Қанша жыл қиындық көріп, басы бұғауда, құлдықта жүрсе де, оның жүрегі елім, отаным деп соғып, түсінде тек түрік жағалауына әкететін кемелерді көріп жүруі – кейіпкердің үлкен жүректің иесі екенін аңғартады. Ол ешқашан үмітін үзген жоқ. Рухы мықты жанның аузынан қырық жыл аузынан шығатын сөз тек: «Жақсылық болар, иншалла» болды. Тұтқында, одан соң құлдықта жүрген ауыр тағдыры оның сағын сындыра алмады, денесіне салынған шынжырларын тот басты, шіріді, үзілді, бірақ оның өршіл рухы өшпеді. Сан жылдардың күндері мен түндері оның құрыш денесін балқыта алмады, болаттан берік бұлшық еттері қатайған үстіне қатая түсті. Қайратты жан күн сайын түсінде өзін құтқару үшін бар екпінімен келе жатқан түрік кемелерін көріп, «қырық жылдық түс өтірік болмайды» деп іштегі үміті үлкен дауылға айналуының өзі оқырманын тәнті қылады. Оның сезімі шынайы, арманы асқақ, сенімі күшті. Мұндай өр тұлғадан туған бала да өршіл болатыны белгілі. Үміті ақталып, сан жылдардан кейін жалғыз баласы басқарған баласы кемемен келіп, әкесін құтқарып алады.

Нәтижелер. Барлық әдеби жанрлардың ішінде “әңгіме – қиын жанр” екені, оның жазушыдан үлкен шеберлікті талап ететіні түсінікті. Автор Омер Сейфеддиннің суреткерлік шеберлігі сан жылдар оқиғасын екі беттің көлеміне сыйғызып, оқырманына үлкен ой салар тағылымды дүниені ортаға салуымен аңғарылады. Әңгіме идеясының күштілігі соншалық, бір романға бергісіз оқиғаны шағын жанрда шебер бейнелеп, бас-аяғы жұп-жұмыр, шашау шыққан бірде-бір сөз, сөз тіркесі, сөйлем жоқ, композициясы шымыр дүние сомдай алған. Қырық жыл бұрын Мальта пираттарының қолына түсіп қалған Қара Мәміштің ғана емес, оның баласының да үлкен жетістікке жеткенін түсінеміз. Жазушы Омер Сейфеддиннің бұл әңгімесінде баяндау тәсілімен қатар, диалог та бар. Диалог арқылы автор Қара Мәміштің өткені, ерлігімен қатар, кейінгі түрік ұландарының да өз батырларын ешқашан ұмытпайтындығы, аталар салған сар жолмен жүріп, солардың ерлігін дәріптеп, өнеге тұтатындығы байқалады. Расында Қара Мәміш осал адам емес еді, ол тек түрік ұлтына ғана емес, барлық халықтарға ерлігімен, қайсарлығымен, туған жеріне деген үлкен махаббатымен үлгі-өнеге бола алатын кейіпкер еді. Қырық жыл сағынған қандастарын, бүгінде мырзаға айналған жалғыз ұлы Тұрғытты көріп қуаныштан, бақыттан басы айналып, есеңгіреп қалса да, олардың соғысқа аттанатынын естігенде бірден есін жиып, кемең басында желбіреп тұрған жалауды көрсетіп айтқан соңғы сөзі: “Жүрегім күшті. Мен де соғысқа кіремін. Шейіт болып кетсем, мынаны үстіме жабындар! Отан дегеніміз – алқызыл ту желбіреген жер емес пе!” болғаны оқырманына үлкен ой салып, эмоциялық-экспрессивті әсер беріп қана қоймай, үлкен жігер береді. Әрбір адамның бойындағы Отанға деген құрмет пен адалдықты оятатын мұндай рухты, тағдырлы әңгімелерді оқыту қажет.

Талқылау. “Елші”, “Басын бермеген шейіт”, “Құн” әңгімелеріндегі кейіпкерлер – ұста Әли, Мехмет, Хүсреу, Мухсин Челеби, Құрықады ерекше жандар. Мәселен, Мехмет, Хүсреуді жолдастары дәруіш, жыңды, мәжнүн дейтін. Бұл екеуі қатысқан соғыстарында қиялға келмейтін дәрежеде, адам миына сыймайтын жетістіктерге қол жеткізгені үшін аңыз қаһарманына айналған адамдар. Әрбір

жеңістен кейін бұл екеуіне шен, мансап, құнды тастармен әшекейленген қылыш, қанжарларды сыйға тартса, қарқылдап күліп алмайтын: “Өткінші дүниеде бізге үш метр кебін ғана керек. Мына бергендерің надандарды, дүниеқоңыздарды қуандырады деп” Алла жолындағы жорықтары үшін ақы да сыйлық та алмайтын. Олар үшін соғысқа бару тойға барумен бірдей еді. Зеңбіректер атылып, қалқандар қағысып, қылыштар сақырлай бастағанда өздерін жоғалтып алатын. “Алла, Алла!” деп ұран салып дұшпан тобына кіргенде, от болып лапылдап, өртеніп кететін. Найзағайдың ұшқынындай жылдам қимылдарына көз ілеспейтін. Тіптен, Мехметтің соғыс алаңындағы өлімі де таңғажайыпқа толы, дұшпаны Мехметтің басын шауып кесіп алып, атына ыршып мініп барады екен. Сол кезде жынды Хүсреу қолындағы қалқанды бұлғақтатып:

- Мехмет! Мехмет, жаныңды бердің, бірақ басыңды берме, Мехмет! Бұл дауыс сондай әсерлі де өткір еді. Сол сәтте жиырма-отыз адымдай алдында жатқан әлгі жансыз дененің орнынан ұшып түрегеліп, басын алып кетіп бара жатқан дұшпанның артынан қуа жөнелгенін көрді. Жынды Мехметтің бассыз денесі әлгі сарбазды ұстап алып, жерге атып ұрғанда, оның қолындағы кесілген бас жерге топ ете қалды. Жынды Мехмет кәдімгідей жанды адамға ұқсас жердегі өз басын алып құшақтай алды да, шаршап құлаған адамдай серең ете түсті. Жынды Мехмет жанын, тәнін Отан үшін құрбан ете отырып, жау қолында жансыз бастың қорлауына жол бермейді. Омар Сейфеддин Мехметтің өлгеннен кейін Алланың ерекше сый құрметіне бөленгенін былай суреттейді: “...Жап-жасыл бір нұр сәулесінің мазарды лапылдата өртеп, сол жасыл нұрдың ішінде жынды Мехметтің қан мойнын құшақтап алған ақ қанатты бір періште бір қолымен оның өне бойын сипап тұрса, бір жағынан оның мандайын сүйіп жатты. Бұл белең алған жылы нұр алауы үлкейді, кеңіді, барлық әлемді тұмшалады.

Омар Сейфеддиннің бұл әңгімесінің тағылым-тәрбиелік мәні тереңде. Жүрегі иманғатолы, туған жерге, Отанға адал қызмет ететін, сол жолда басын құрбандыққа тіккен және өлі денесінің, жанын берсе де басын жау қолына кетіп қорлануына жол бермеген Мехметтің әрекеті өте әсерлі, ғажапқа толы болса да сенімді баяндалған.

“Елші” (“Қызғылт маржанды шапан”) әңгімесі – Омар Сейфеддиннің шоқтығы биік шығармасының бірі. Онда нағыз өршіл, рухты мықты, Отанына шын берілген, Отан үшін малын да жанын да құрбан етуге даяр, түрік елінің қайсар, қайтпас өр ұлының бейнесі сомдалған. Әңгіменің басты кейіпкері – Мұқсын Шалабей, атақ-даңқтың соңынан шырақ алып түсетіндердің қатарынан емес. Бірақ өте батыл, шындық үшін жанын аямайтын, Отанын жанындай сүйетін, көптеген жорықтарға қатысқан, жүзінде сол сапарлардан ескерткішке қалған тыртықтары болатын.

Сол заманда өзі қу, зәлім, әрі мейірімсіз, басқан жерінде бір тал қалдырмаған Исмаил шахтың адам төзгісіз айуандық істері бүкіл шығысқа мәлім болатын. Міне, осы бір әдепсіз, жауыз Исмаил шахқа Бездит падиша елші жіберу үшін көп ойланып, жүрегінің түгі бар, батыл, мемлекеттің атақ-абыройын түсіретін әрбір әрекетке қарсы тұратын, өлім қаупі төніп тұрса да кез-келген қорлық істерге бас иемейтін жанды таңдай отырып, қауіпті елшілік міндетін абыроймен атқарып келе алатын адам ретінде Мұқсын Шалабейді таңдайды.

Исмаил шахтың елшісі Бездит падишаға артынып-тартынып көп сый-құрметпен келгендіктен, оның мысын басу үшін әрі асып түсу үшін ол да өз “аттары, қызметшілері, киімдері олардан өте әдемі, олардан өткен қымбат болу керек” деген ұстаныммен ел қазынасынан бірнеше мың алтын бөлмекші болғанда, Мұқсын Шалабейоның бұл ұсынысын қабылдамайды. Елінің бірлігі жолындағы мұндай игі әрекетке Мұқсын Шалабей мемлекеттің қазынасынан бір тиын да алмады. Чамлыжа орманының артқы жағындағы үлкен шаруашылығын, үйін кепілге қойып он мың алтынды қарызға алып, екі мың алтынды аттар мен қызметшілерге жұмсады. Сегіз мың алтынға сырмақшы Тороғылының матасы үндіден, басқа заттары Венециядан әкелініп өрнектелген «қызғыл маржанды шапанды сатып алады (6 айдан кейін 7 мың алтынға қайта өткізу шартымен). Содан кейін падишаның хатын қойнына салып алып жолға шықты. Алға жылжыған сайын жаңа елшінің түр-тұлғасы, байлығы, әсіресе маржанды шапанның атағы тұтас Анадолыға жайылып, одан Исмаил шахтың еліне де жеткен еді. Исмаил шах «қызғылт маржанды шапанды» тек ертегілерден ғана оқыған еді. Өзі әлі көрмеген затқа ие болған бұл дәулетті елшіге ішінен терең бір өшпенділік оянды. Тағының алдындағы жібек матадан жасалынған көрпешелерді, жібек жайнамаздарды алдыртып тастады, келген адам тұрып тұратындай отыруға ештеңе қалдырмай, жан-жағын жылан жалағандай етті. Ондағы ойы елшінің шахтың алдында тікесінен тік тұрып құрмет көрсетуін қалағаны еді және “бұл құрметсіздікке қалай жауап береді екен” деген жымысқы ойы да жатқан еді.

Ұзын мұртты, ірі денелі, өр тұлғалы, жүзі жылы Мұқсын Шалабей Беязит падишаның алдына келгенде иілмей, бүгілмей, еркін тұр. Құлдарының барлығы етегін сүюіне, иілуіне үйреніп қалған Беязит падиша оның бір сәт келіп, аяғына иіліуін күтті. Падиша айтатын сөз таба алмады. Мұндай кеудесі өр, еркін, басын жоғары ұстайтын адамды өмірінде алғаш көріп тұр. Уәзірлерінің өзі оның алдына келгенде екі бүктеліп иіліп тұратын. Падиша қолдарындағы ширатылған қағаздарға қарап отырып, ішінен: “Қандай адам? Жынды емес пе өзі?” деп ойлады. Бірақ Мұқсын Шалабей сыпайы, өте ақылды адам еді. Дәулетті, үлкен шаруашылығы бар, адал өмір сүріп, ешкімге қиянат жасамайтын. Кедей-кепшіктерге қарайласып, үйінен қонақ айырылмайтын. Өзі діндар, дінді, елді, падишасын шын жүрегімен қастерлейтін, Мемлекеттің қасиеттілігін, киелілігін өте жақсы білетін. Оның өмірдегі басты мақсаты “Тәңірден басқа ешкімге мойынсұнбау, құлға құл болмау еді”. Бүкіл ел оны білімді, кемел адам деп құрметтейтін.

Суреткердің бұл әңгімесін оқи отырып, бүгінгі күнде де арамызда кездесетін таныс та бейтаныс адамдардың іс-әрекетін тануға болады. Әсіресе Беязиттің “...Не үшін мемлекеттің қызметін істеген жоқсыз?” деген сұрағына елші: “Өйткені мен мойнымды имеймін, қолды, етекті сүйе алмаймын. Алайда қазіргі уақытта мемлекетіміздегі жоғары орындарда ылғи да мойындарын иіп, қол, етек, тіпті аяқ сүйіп, сан түрлі жағымпаз қылықтарымен екіжүзділікке, даңғойлыққа бой алдырған адамдар отыр. Олар да кейін айналаларына тура өздері сияқтыларды жинайды. Ең жақсы көретіндері де, қорғайтындары да осы оңбаған екіжүзділер, тәрбиесіз даңғойлар, намыссыздар. Батыл, әділ, өзін құрметтейтін, еркін, ар-ұжданының даусына құлақ салатын адам көрді ме бітті, өштесіп оны құлдыратуға тырысады” деп жауап береді. Патшаға Тебризге елші ретінде жіберетін нағыз керек адамы осы еді.

Мұқсын Шалабей әдеттегідей басы тік, кеудесі биік. Ол қойнынан патша жарлығын алып тәу етті де, қырмызы, жасыл, көгілдір – түрлі-түсті киімге бүркеніп, қалқиған қарғадай ебедейсіз отырған Ысмайыл патшаға ұзатты. Келген елші қолын сүймек түгілі, иіліп-бүгілмеді де.

Ысмайыл патшаның жымысқы іс-әрекетіне қарсы Шалабей жылдам үстіндегі шапанын тақ алдындағы жерге төсеп, өзі үстіне отырды. Сол күйінше шешіле сөйлеп кетті. – Жарлықты жіберуші хан ием – ұлы патша Оғыз Қарахан әулетінен. Дүние жаралғалы бері оның ұрпақтарының ешқайсысы құл болмаған. Олардың барлығы патша, хан болып өмірден өткен. Дүние жаралғалы бері ұрпақтары ел билеген хан елшісі жат жердің патшасы алдында тік тұра алмайды. Әлемде менің патшама тең келетін патша жоқ... Мұқсын Шалабей зор дауыспен, қарапайым түрік тілінде сөйлеп жатқанда патша қызарып, бозарып отырды.

Мұқсын сөзін айтып бітірді де, рұқсат сұрамай орнынан тұрып кетіп қалды. Ысмайыл қанша жылдан бері тірнектеп жинаған абыройын, әншейін бір түріктің алдында шелектеп төкті. Патшаның “шапанын беріп жіберіндер” деп айтуға ғана шамасы жетті. Қызметкерлернің бірі шапанды қолына алып, түрік елшісіне алдына жетіп барды да: – Шапаныңызды ұмыттыңыз, мархаббат, алыңыз, – деді.

– Жоқ! Мен ұмытпадым, оны сіздерге қалдырамын, сарайларыңызда ұлы патшаның елшісін құрметпен қабылдауға не кілем, не төсек жоқ екен. Оның үстіне түрік жерге төсеген киімін қайтып үстіне ілмейді. Содан да бейхабарсызбысыз, – деді.

Елшілік міндетін зор абыроймен ойдағыдай атқарып келді. Бірақ бір кездері байлығы асып-тасқан Мұқсын Шалабей қарыздарын төлегенімен, жерінен, үйінен, бар байлығынан айырылып қалды. Иранға барып келген аты мен қымбат тастармен безендірілген ер-тұрманын сатып, Қазғұнжұқтан ұлтарактай жер сатып алып, егіншілікпен айналысып, қоңыр тұрмыс кешті. Адамдар кейін: “Бейшара өмірінің ақырына дейін Ускюдардағы базарда жеміс-жидек сатумен күн көрді, тағдыр қасіретін тартқанымен ешкімнің алдында басын өтті” деп айтып жүрді. Адамдар оның бар байлығын ел-жұрты үшін бір сәтте құрбан еткенін түсінбеді де.

Қорытынды. Рухтың мықтылығы ғана адамдарды ертеңгі күнге, үлкен жеңістерге жетелейді. Бүгінгі тәуелсіз түрік елінің іргесінің мықты, айбынды болуы осындай елін шексіз сүйген ұландарының арқасында болса керек. О.Сейфеддин шағын прозасында ел бірлігі үшін отқа түсіп, өз өмірін ұлт мүддесінен артық қойған жандардың қаһармандық әрекетін дәріптеу, насихаттау арқылы автор кейінгі жас ұрпақты елжандылыққа, адалдыққа, батырлыққа тәрбиелейді. Жазушының әңгімелері әлемнің көптеген тілдеріне аударылған. Қалемгер өзінің әдеби естеліктерінің бірінде былай дейді: “Әдебиетке тек өнер деп қарауға мен мүлдем қосылмаймын. Жазушының міндеті – адамның жүрегінде жауыздыққа деген жиіркеніш сезімін ояту, оны түрлі жаман әдеттерден сақтау”, - дейді. О.Сейфеддин әңгімелерінің құндылығы да, оқырманы көп қаламгерлер қатарына жатуының себебі де осында болса керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Сейфеддин О. Құн. Қызылт маржанды шапан. Ант. Тұтқын. Басын бермеген шейіт // Әлем әдебиеті. 2012. №5. 82-109 бб.
- 2 Сейфеддин О. Қызғаныш // Әлем әдебиеті. 2011. №3. 87-92 бб.
- 3 Д. Көптілеуова. Әлем әдебиеті. Оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 340.
- 4 Ж.Ә.Әбілдаев. Танзимат кезеңіндегі түрік әдебиеті. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 182 б.
- 5 М.Бейсенова. Түркі халықтары әдебиеті. Оқулық хрестоматия. – Шымкент, 2006, - 344 б

References:

1. Seifeddin O. Qūn. Qyzylt marjandy şapan. Ant. Tūtqyn. Basyñ bermegen şeit // Ālem ädebieti. 2012. №5. 82-109 bb.
2. Seifeddin O. Qyzğanyş // Ālem ädebieti. 2011. №3. 87-92 bb.
3. D. Köptileuova. Ālem ädebieti. Oqulyq. – Almaty: Qazaq universiteti, 2015. – 340.
4. J.Ā.Ābildaev. Tanzimat kezeñindegi türük ädebieti. Oqu qūraly. – Almaty: Qazaq universiteti, 2018. – 182 b.
5. M.Beisenova. Türki halyqtary ädebieti. Oqulyq hrestomatia. – Şymkent, 2006, - 344 b.

MPHTI 17.82.31

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.68>

Кенжебаева Ж.,¹ Қойшыбаева М.²

¹ Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті,
Атырау, Қазақстан

² Халықаралық бизнес университеті,
Алматы, Қазақстан

ДАРЫНДЫ ЖАН АЗАБЫ

Аннотация

Мақалада қазақтың көрнекті жазушысы А.Кекілбаевтың әйгілі шығармаларының бірі –терең психологиялық және философиялық астары бар “Шыңырау” хикаясы қарастырылған. Шығарманың тереңдігі мен маңыздылығын әр түрлі өнер өкілдерінің: театр режиссерлерінің, кинематографистердің осы оқиғаға ерекше қызығушылық білдіруінен байқауға болады.

Жұмыстың мақсаты Ә. Кекілбаевтың «Шыңырау» повесінің бас кейіпкерінің бейнесін талдау болып табылады. Шыңырау – бұл метафора: құдықты тереңдетіп үңгіген сайын кейіпкер өз жанының тұңғық бейсаналы қабаттарына сүңги береді, өмірдің мәні туралы толғанады. Бірақ оның толқыныстары ниетін түзеп, жанын тазарта қоймайды, өйткені жанының тереңінде Еңсеп қызғаныш, тәккапарлық, даңққұмарлық, астамшылық сияқты жойқын сезімдерді тапты. Талдау барысында бас кейіпкер тұлғасының күрделілігі, шым-шытырық адам өмірінің диалектикасын көрсете білген жазушының шеберлігі атап өтіледі.

Түйін сөздер: дарын, қызғаныш, адамгершілік таңдау, өмірдің мәні

Kenzhebayeva Zh.,¹ Koishibayeva M.²

¹ Kh.Dosmukhamedov Atyrau State University,
Atyrau, Kazakhstan

² University of International business,
Almaty, Kazakhstan

TRAGEDY OF A TALENT

Abstract

The article explores one of the most famous works of outstanding Kazakh writer A.Kekilbayev - the story "Well" - which combines in-depth psychological analysis and philosophical thinking of human being.